

A műsorban elhangzott Koncz Zsuzsa: Különvonatok című dala, amelynek Bródy János által írt szövege a következő:

Az európai állomás határain
sok vonat bejött és kiment
És mindig érkezett egy újabb szerelvény
mit nem jelölt a menetrend

Az állomáson volt már tűrhetetlen zaj
és volt már félelmes a csend
De mindig érkezett egy újabb szerelvény
mit nem jelölt a menetrend

Az állomáson átrohant már sok vonat
és néhány sokáig pihent
És mindig érkezett egy újabb szerelvény
mit nem jelölt a menetrend

Az állomás környékén volt már tüntetés
és volt már zavartalan a rend
De mindig érkezett egy újabb szerelvény
mit nem jelölt a menetrend

Hányan terveztek nagy utazást
szilárdnak tűnő síneken
Váratlan volt a változás
mit nem jelölt a menetrend

Április 16-a a magyar holokauszt emléknapja. Azért április 16-a, mert 1944-ben, 68 évvel ezelőtt, ezen a napon kezdődött el a vidéki zsidóság kényszerű „összeköltöztetése”, azaz gettósítása.

A holokauszt szó már alaposabb magyarázatra szorul. A „holokauszton” görög szó, a Biblia görög fordításában az „égő, egészen eléggő áldozat” jelentésben szerepel. Átvitt értelemben pedig az „ami tűzben pusztul el.” Angol változata a holoca/u/st, ahol a szó jelentése: a nemzetiszocialista (náci) Németország programja a zsidó nép kiirtására 1933 és 1945 között. A holokauszt szó gyors elterjedéséhez hozzájárult az is, hogy a vallásos zsidóság az ártatlanul meggyilkoltakat úgy tekinti, mint akik mártírok voltak, és ezért haláluk, testük elégetése a krematóriumokban beleillik az égőáldozat fogalomkörébe.

Ugyancsak széles körben elterjedt a héber elnevezés: soá, jelentése: „szerencsétlenség”, „csapás”, „megsemmisítés/megsemmisülés”, „katasztrófa”. Magyarul a második világháború

után a megmaradt zsidó közösség a vészkorszak elnevezést választotta. Ez tulajdonképpen a soá magyar nyelvi változata. Ez a magyar holokauszt.

De mi is történt Magyarországon 1944-ben?

Az első háborús kormány (Bárdossy Lászlóé) határozottan németbarát politikája ellenére, és a második (Kállay Miklósé) taktikázása mellett is egészen az ország német megszállásáig 1944. március 19-éig nem volt gettósítás vagy tömeges kivégzés. A német megszállás után az új, elkötelezetten németbarát kormány (Szójay Döme miniszterelnöke), amelynek több tagja antiszemita, a zsidók iránt határozottan ellenséges volt, már 1944. március végén – április elején eldöntötte, hogy a „zsidókérdés”-t a németek elképzelései szerint és velük együttműködve oldja meg.

A feladatot a magyar közigazgatási apparátusnak, vidéken a magyar királyi csendőrségnek, a fővárosban a rendőrségnek kellett teljesítenie. Létrehoztak egy zsidótlanító különítményt is, amely közvetlenül együttműködött az Eichmann SS-alezredes alá rendelt különleges bevetési egységgel. Először rendeletben írták elő a zsidók „összeköltöztetés”-ét: a gettósítást.

Az 1944. április 7-én kiadott belügyminisztériumi rendelet alapján vidéken április 16-ától felállított gettókból, zónáról zónára, május 15. és július 7. között a hivatalos kimutatások szerint összesen mintegy 450 000 főt szállítottak el. A teher- vagy marhavagonokba 70-90 főt zsúfoltak be, a nyári hőségben legfeljebb egy vödör vizet és egészségügyi szükségletekre pedig egy üres vödröt téve be minden vagonba. Sokan már a többnapos út során kiszenvedtek a körülmények miatt.

Nem sokkal e folyamat kezdete után az ungvári és kárpátaljai zsidóság szószólói az alábbi kérelmet intézték az ungvári rendőr-főkapitányság vezetőjéhez:

„Szívünk vérével írjuk ezt a levelet. Éjjel-nappal sírunk és könyörgünk, hogy a Mindenható adjon Urainknak hatalmat és akaratot, hogy mentse meg életünket. A zsidó nép túlnyomó többsége halálos ellensége a bolsevizmusnak, amely eltiporta a vallást, ami nélkül nincs és nem is lehet élet. A zsidóság fegyelmezett, a Kormány parancsait hűségesen teljesíti. A megszállás alatt szüntelenül ezeréves hazánkra gondoltunk, magyarul beszéltünk és cselekedtünk. A megszabaduláskor örömről sírtunk és táncoltunk, hűséges katonái akartunk lenni édes hazánknak. A zsidóság túlnyomó része soha semmit sem vétett édes hazánk ellen. Vegyétek el vagyónkat, dolgoztassanak velünk, de hagyjanak minket, lakásunkat, és mentse meg életünk. Bánjanak velünk legalább úgy, mint az állatokkal, adjanak enni, kíméljék életünket. A Teremtő és a Világ számon fogja kérni szenvedésünket és életünket. A magyar nép Vezetői, a magyar nép, a magyar szent föld felelősek értünk. Tudjuk, nehéz a helyzet, de a zsidók ennek nem okai. Államellenes dolgot nem követtek el, ha a múltban ilyen előfordult, büntesse meg az állam annak elkövetőit, de ne irtsák ki az ártatlanokat. Telepítsenek minket ki a háború után emberies módon, ha így kívánják. Megyünk édes szeretett hazánkból, melyben mi is ezer éve élünk, de addig legyünk emberek. Könyörüljenek, kegyelmezzenek még ma, minden pillanat számít.”

A kérelemre válasz sosem érkezett. Helyette jöttek a deportálások, amelyeknek kulcsszereplői a vonatok lettek. A deportálásokat ugyanis Eichmann Sonderkommandó-ja szervezte, de a csendőrség, a rendőrség, a magyar közigazgatási apparátus és a MÁV személyzete hajtotta végre.

Békés megyében 9 gettót hoztak létre, amelyek közül a legnagyobb a békéscsabai volt. Nem tudom, hányan tudják a jelenlévők közül, hogy a csabai gettó széle tőlünk kb. 100 méterre volt! Az egykori dohánybeváltó fából készült raktárpületeit alakították át barakkokká a Kazinczy, az

Ihász, a Szabolcs és az Őr utca között. A békéscsabai, gyulai és orosházi gettó összesen 3118 lakóját a csabai vasútállomásra egyetlen szerelvény vitte el. A megye északi részének közel ezer főnyi zsidóságát Szarvas, Gyoma, Dévaványa, Szeghalom, Körösladány és Vésztő gettóiba gyűjtötték össze. Őket Szolnokra vitték, ott vagonírozták be valamennyiüket. És elindultak a vonatok. Elindultak a magyar történelem eme szégyenteljes különvonatai. Elindultak a pokolba tartó vonatok.

A csendőrök egészen Kassáig kísérték a szerelvényeket, ez volt az utolsó magyarországi vasúti csomópont, és innen német felügyelet alatt mentek tovább a szállítmányok. Számos visszaemlékezés szerint a magyar csendőrök bánásmódja sokkal brutálisabb volt, mint az őket felváltó német öröké. A legtöbb deportáltat Auschwitzba vitték, de sokan kerültek közülük, részben már utóbb, Auschwitzból, más lágerbe, mint amilyen Bergen-Belsen, Buchenwald, Dachau, továbbá Mauthausen, Günskirchen, Ravensbrück és Sachsenhausen voltak. Auschwitzban a magyar deportáltak közül mintegy 350 000 ember vesztette életét anélkül, hogy bármilyen bűnt elkövetett volna.

Az elsőszámú célállomás, Auschwitz neve fogalommá vált. Az egykori osztrák-magyar Galícia területén fekszik ez a kis vásárváros, lengyel neve Oswiecim. 1940 júniusában, a legyőzött lengyel hadsereg egykori laktanyaépületeiből alakították ki a németek az első gyűjtőtábor, amely eredetileg csak munkatábor volt. 1942 és 1944 között Adolf Eichmann SS-parancsnok felsőbb irányítása mellett itt alakították ki az első megsemmisítő tábor. (Összesen 49 tábor hoztak létre a város körzetében.)

Az eredeti munkatáborban, amelyből a későbbi főtábor Auschwitz I lett, 1941. szeptember 3-án 600 szovjet hadifoglyot és 250 más foglyot elgázosítottak, kísérleti céllal: ki akarták próbálni embereken a ciángáz (hidrogén-cyanid, ipari nevén: Zyklon B) hatékonyságát. Ezt követően kidolgozták a tömeges elgázosítás technológiáját, és a közelben felépített nagy melléktáborban, Birkenau (lengyelül Brzezinka / Auschwitz II), ahol a német állam az egész falu területét kisajátította, rövid idő alatt a foglyokkal felépítették az eljáráshoz szükséges berendezéseket. Birkenau eleve munka- és haláltábornak épült.

Az első tömeges elgázosításra 1942. május 4-én került sor. Birkenauban négy gázkamra épült, és a hozzájuk tartozó óriási krematóriumok (magyarul: égetőkemencék). Kettő közvetlenül a tábor közelében, két kisebb pedig a fenyő- és nyírfaerdő mögött. 1944 júniusában a vasúti síneket – három sínpart – egészen a „halálgár”-akig elvezettek. A szerelvények, köztük a magyarországiak, szinte a gázkamrák kapui előtt álltak meg.

Amikor az iparszerű tömeggyilkosság eljárásrendje kialakult, Auschwitz-Birkenau megsemmisítő táborában a deportáltak nagy részét az SS lágerszemélyzet rendszerint egyenesen a vagonokból vagy a vasúti sínek mellett kiépített szelektáló rámpákról hajtották a gázkamrákba. Farkaskutyákat is igénybe vettek. A foglyok gyanakvását oly módon terelték el, hogy a gázkamra épületét zuhanyfürdőnek álcázták. Az azonnali elgázosításra elkülönített foglyokat, mindenkit meztelenül beterelték, összezsúfolva őket a zuhanyzónak mondott terembe. Ezután a hermetikusan lezárt helyiségbe felülről, zöld, gyári bádogdobozból beszórták a kristályos gázt, amely kiszabadulva 15-20 perc alatt végzett mindenkivel. Fogoly munkások különleges egységei (a sonderkommandósok) sietve kiürítették a gázkamrát, és az SS szolgálatosok behajtották a következő csoportot. A kegyetlenségnek és a kegyelet hiányának nem volt mértéke: a foglyok, a gázkamrákban meggyilkoltak testéről ipari felhasználás céljából eltávolították a haját, kitördelték nemesfém fogait. Az áldozatoktól elkobzott ruhaneműt és értéktárgyakat, a szabványos tömbökké beolvasztott aranyfogkoronákat, gyűrűket, a briliánsokat a táborból sűrű rendszerességgel elszállították, és Németországban felhasználták,

vagy a Birodalmi Bank Svájcban értékesítette. Az pedig, hogy a meggyilkoltak hajából lakossági célra pokrócot és paplanbelsőket készítettek, olymértékben irracionális, amit mai ésszel felfogni is nehéz.

Történt mindez Európában, a XX. század közepén. Ez várt a magyarországi zsidókra: nőkre és férfiakra, fiatalokra és öregekre, anyákra és gyermekekre.

Szócs Kálmán: Auschwitzba mennék
Auschwitzba mennék anyám megkeresni,
Auschwitzba, hol az égen piros felhők, vércseppek,
Auschwitzba, hol jajgatnak a fák is.
Auschwitzba, hol minden emlék fekete füst
és korom, korom.

Auschwitzba mennék anyám megkeresni.
Nem ordítanék, s nem őrvöngölnék.
Csak várnám őt egy villanásra.
Mosolyát, melyet örökre elfeledtem.
Hangját, melyet nem hallok soha már,
hogyan kérdezzem végre meg:

Anyám, ugye, már nem fáj a halál?
Anyám, szabad-e úgy gyűlölni, ahogy én gyűlölök?
Anyám, mindig késsel a szívembe járok,
és kést döfnék a gyilkosokba.
Anyám, szabad-e így gyűlölni?

Anyám, én nem vagyok gyilkos,
de téged megöltek, s én az égről
nem hozhatom le a vércseppeket, s a földből
nem vájhatom ki a csontokat.
És, anyám, még vannak gyilkosok!

Anyám, ugye, szabad ennyire gyűlölni?
Ilyen roppant tűzzel, mely ezerszeresen nagyobb,
mint a krematórium tüze.
Hiszen égessen el mindent és mindenkit, aki öl,
de szelídüljön sugárrá a kalászos haján.

Auschwitzba mennék anyám megkeresni.
Gyűlölni tanulnék.
Szent tüzekkel, bátran, okosan.
Nem sírnék.
De visszajönnék ide, hol anyák mosolya
mint napsugár csordul a sűrű tejbe, melyet
hunyorogva, szusszanva isznak a gyermekek.

Megtanítanék mindenkit gyűlölni, mert jaj,
nem akarom, hogy másnak is fájjon.

Hiszen nékem nagyon fáj néha, s olyankor szeretnék
Auschwitzba menni, hogy anyám megkeressem.

A véletlen úgy hozta, hogy pár héttel ezelőtt Auschwitzban jártam. Az élmény megdöbbentő volt. Egy hónap telt el azóta, de még mindig nyomaszt mindaz, amit ott láttam. Az ember bemegy az egyik barakk termébe, amelyik nagyobb, mint nálunk két tanterem, és ott csak cipőket, az utolsó szállítmány tagjainak cipőit látja 3-4 méteres magasságig felhalmozva. (Köztük egy kis piros szegedi női papucsot.) Vagy benéz egy másik terembe, ahol edények tömege: lavórok, kannák, kulacsok, amelyeket tulajdonosaik túlélésük biztosítása érdekében hoztak magukkal. Ők nem tudták: teljesen feleslegesen. Vagy borotválkozó pamacsok tömege; egy vitrinben kizárólag szemüvegek, egy másikban mankók, műkezek, műlábak. (Ki tudja, ezek tulajdonosai között hány olyan volt, aki első világháborús sebesülése miatt járt műlábbal, ahol magyar katonaként az „édes hazáért” harcolt, mert – akkor még – szüksége volt rá Magyarországnak.)

Nyomasztó volt számomra mindez. És mert a korabeli Magyarország és a korabeli magyarság felelőssége abban, ami zsidó illetve a magyar jogszabályok (a zsidótörvények) alapján zsidónak minősített magyar állampolgárokkal történt, az vitathatatlan.

Mentő körülmények persze vannak, de ez ott, Auschwitzban nem számít semmit. Auschwitzban kérlelhetetlen tényekkel szembesül az ember. Magyarságomra mindig büszke voltam és az is maradok, de ott, és csak ott: Auschwitzban – magyar emberként – szégyelltem magam.

Auschwitz tényei drámaiak, de katarzison nem lehet átmenni. Auschwitzban nincs katarzis!

Nem gondolom azt, hogy a holokauszt valaha is megismétlődhet. De ehhez az is kell, hogy Lengyelországban ne csak a szépet nézzük meg: ne csak Krakkót és Czeszochowát, ne csak Wielyczkát, és Zakopánéból a gyönyörű Magas-Tátrát.

Nézzük meg Auschwitzot is! Nézzük meg és szembesüljünk vele! És ami a legfontosabb: tanuljunk belőle!